

Heeft de rietsector in Nationaal Park Weerribben - Wieden een toekomst?

Resultaten van een brancheverkenning

Beste lezer,

Nadat er veel overleg is gevoerd en ander werk is verricht, in nauwe samenwerking met alle gebiedspartijen in de Wieden en de Weerribben, zijn er in 2009 financiële middelen beschikbaar gekomen voor het in stand houden van het rietland in Nationaal Park Weerribben en Wieden en het daarbij behorende natuurbeheer: de Rietimpuls. Deze regeling zou de voorloper zijn van een landelijk geldende vergoeding voor rietlandbeheer binnen de SNL.

Naast de broodnodige vergoeding voor het rietlandbeheer, is in de Rietimpuls ook financiering gevonden voor biomassa (onderzoek naar het haalbaar en betaalbaar afvoeren van restmateriaal uit het gebied en het afzetten hiervan), en ook voor het bevorderen van het ondernemerschap en het promoten van, zowel het product riet als het vakmanschap. Dit alles om de positie van het particuliere natuurbeheer van het rietland duurzaam te versterken.

Voor en na de toekenning van de Rietimpuls in 2009 is er veel vergaderd met de verschillende gebiedspartijen over de voorwaarden, voordelen, beperkingen en regels die met de invoering van deze regeling te maken hadden. Hoewel de rietverenigingen steeds hebben geprobeerd de sector duidelijk te profileren en te vertegenwoordigen, was er toch de behoefte aan meer en beter inzicht in de samenstelling van deze sector. Om die reden is dan ook er een verkenning van de rietsector uitgevoerd, waarvoor alle rietteeltbedrijven werkzaam binnen het nationaal park zijn aangeschreven.

De deelname aan deze sectorverkenning was zeer groot: de toegestuurde vragenlijsten zijn ingevuld voor ongeveer 80% van het grondgebruik door riettelers in het gebied Wieden en Weerribben. De resultaten van de verkenning kunnen we daarom als betrouwbaar materiaal gebruiken voor de vervolgstappen die er de komende tijd te zetten zijn. Hopelijk geven de resultaten uit deze brancheverkenning handvatten in dit proces.

Tijdens de voorlichtingsavond in december 2011 in Oldemarkt, zijn de resultaten van de brancheverkenning aan alle riettelers gepresenteerd. In deze brochure zijn de bevindingen beknopt weergegeven.

Rest ons tenslotte iedereen te bedanken die aan de brancheverkenning heeft meegewerkt: de individuele riettelers die het vragenformulier hebben ingevuld of die geïnterviewd zijn, de vertegenwoordigers van Provincie, Gemeente, Waterschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer (samen de Werkgroep Rietimpuls) en de uitvoerders van de verkenning (Nicolien van der Fluit en Paul Terwan).

Wout van de Belt (AVRN-Wieden)

Egbert Wolter ter Meer (AVRN-Weerribben)

Steenwijkerland, februari 2012

Sectorverkenning rietbedrijven

In de Natura 2000-gebieden Wieden en Weerribben wordt ruim 2.500 ha rietland beheerd door particulieren. De productieomstandigheden in het rietland zijn lastig: er zijn veel kleine en slecht ontsloten rietpercelen en het grootste deel van het rietland heeft een natuurfunctie. Dat brengt nu eenmaal beperkingen met zich mee. Daarnaast zijn de rietprijzen laag en is het werk zwaar: slechts weinig jonge mensen durven nog aan het beroep van rietteler te beginnen. Dat heeft uiteindelijk gevolgen van het beheer.

Een duurzaam rietlandbeheer is echter essentieel voor het behoud van het karakteristieke open landschap van Wieden en Weerribben, en de daarbij behorende natuurwaarden. Om het rietlandbeheer op orde te houden is in 2009 de Regeling Rietimpuls ingesteld door de provincie Overijssel, de gemeente Steenwijkerland, de drie riettelersverenigingen uit het gebied, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Waterschap Reest & Wieden. De Rietimpuls kent drie pijlers: (mede)financiering voor het beheer, financiering van experimenten met de afvoer van biomassa en het verbeteren van ondernemerschap (inclusief de promotie van riet als product).

Uit de Rietimpuls is de afgelopen jaren extra beheergeld voor de riettelers beschikbaar gekomen. Ook lopen er proeven met de afvoer en opslag van biomassa.

In het kader van de derde pijler van de Rietimpuls (verbeteren van het ondernemerschap) is op verzoek van de rietverenigingen een verkenning van de rietsector als bedrijfstak uitgevoerd. Centrale vraag daarbij was of de rietsector nog een toekomst heeft, en zo ja, onder welke voorwaarden. De verkenning bestond uit een schriftelijke enquête onder de ca. 330 rietbedrijven in het gebied en daarnaast uit 13 individuele gesprekken.

In totaal heeft 44% van de bedrijven de enquête ingevuld. Samen dekken zij bijna driekwart van het oppervlak rietland in het gebied. In de gesprekken lag de nadruk op samenwerking, innovatie en de toekomstverwachtingen voor het eigen bedrijf en de rietsector als geheel. De resultaten van de verkenning zijn vastgelegd in een rapport, waarvan deze brochure een samenvatting geeft. In het colofon van deze brochure is te lezen waar het hoofdrapport kan worden verkregen.

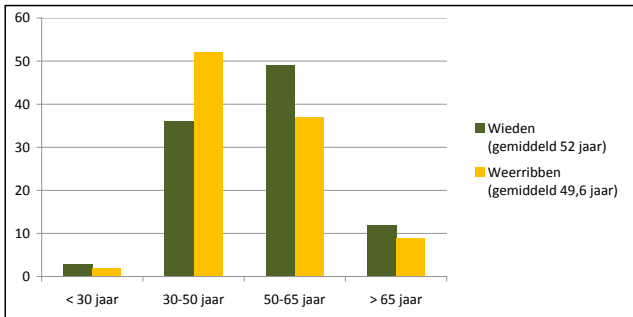

Het karakteristieke open landschap van de Weerribben

Beroepsgroep vergrijst

De leeftijd van de bedrijfshoofden van rietbedrijven is gemiddeld 51 jaar. Opvallend is dat het aandeel bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar in de Wieden hoger is (61%) dan in de Weerribben (46%). Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat minder bedrijven uit de Weerribben de enquête hebben ingevuld. Gemiddeld werken deze bedrijfshoofden al 32 jaar in het riet: ongeveer een derde deel van hen zelfs al meer dan 40 jaar. Het aandeel bedrijfshoofden jonger dan 30 jaar is in beide gebieden zeer laag: 2 tot 3%.

Figuur 1: Leeftijdsopbouw van de bedrijfshoofden (op de verticale as: het percentage bedrijfshoofden per categorie).

De gemiddelde leeftijd van alle werkers in het riet is 5 jaar lager (46 jaar), en het aandeel jongeren tot 30 jaar stijgt naar ongeveer 20%. Dat relatief veel jongeren (vaak zonen of neven) meewerken in het rietland, zegt weinig over hun belangstelling voor de rietteelt als toekomstig beroep. Het gaat in veel gevallen om jongeren die nu wat willen bijverdienen en die volgend jaar net zo makkelijk elders werken.

Veel eenmansbedrijven, weinig inhuur

Bijna driekwart van de bedrijfshoofden werkt als zelfstandig ondernemer. De helft van de bedrijfshoofden werkt uitsluitend alleen: in de Wieden gebeurt dat meer dan in de Weerribben (53% tegenover 39%). Als er wordt samengewerkt met anderen, dan is dat meestal in familieverband (80%). Het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf (gerekend over alle bedrijven) is ongeveer 1,5. Bedrijven die samenwerken met andere bedrijven zijn gemiddeld iets groter. Samenwerkende bedrijven in de Wieden hebben gemiddeld 2 arbeidsplaatsen, in de Weerribben 1,7.

Het feit dat samenwerking voor het grootste deel plaatsvindt in familieverband, is op zich goed verklaarbaar: inhuur van arbeid is duur en kan financieel eigenlijk niet uit. De vergoedingen uit de Rietimpuls hebben de inhuur van arbeid wat makkelijker gemaakt, omdat daardoor het arbeidsloon niet helemaal uit de rietverkoop hoefde te worden opgebracht. Daarnaast is de inhuur van vaste krachten lastig omdat het werk voor het grootste deel seizoenswerk is. In het zomerhalfjaar hebben maar weinig bedrijven voldoende werk (bijvoorbeeld in het hooilandbeheer) voor ingehuurde krachten. De beperkte mogelijkheden om menskracht in te huren stelt grenzen aan de bedrijfsomvang: als meer rietland betekent dat extra arbeid moet worden ingehuurd, dan zien de meeste bedrijven daar vanwege de (te) hoge loonkosten van af.

Riettelers in de Weerribben: veel zwaar handwerk

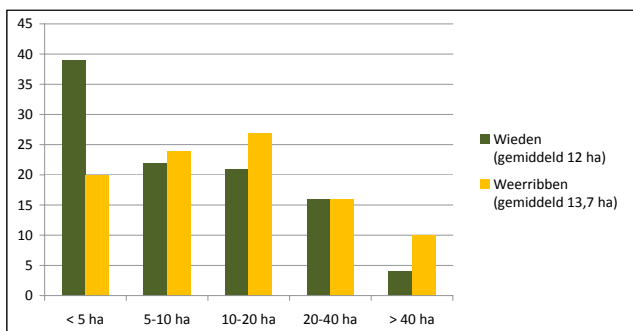
Veenmosrietland

Zonnedauw: een belangrijke soort uit het veenmosrietland

Kleine bedrijven, grote verscheidenheid

De gemiddelde omvang van de rietbedrijven is 13 ha. In de Weerribben is dat met bijna 14 ha iets groter dan in de Wieden (12 ha). In de Wieden is het aantal kleinere bedrijven groter dan in de Weerribben (zie figuur 2). Ruim 20% van de rietbedrijven is groter dan 20 ha, en slechts 6% is groter dan 40 ha. Het bescheiden aandeel echt grote bedrijven is verklaarbaar uit de combinatie van de beperkte arbeidsinzet (hoge kosten voor inhuur arbeid) en de grenzen die het gebied en de mogelijkheden tot mechanisatie stellen aan de oppervlakte die één arbeidskracht aan kan. Alleen op plekken waar verdergaande mechanisatie mogelijk is, worden meer hectares per persoon beheerd.

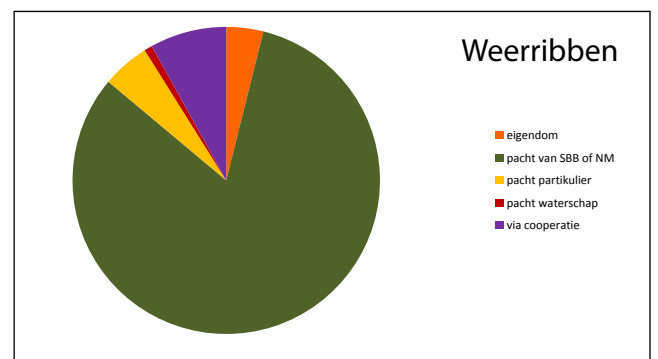
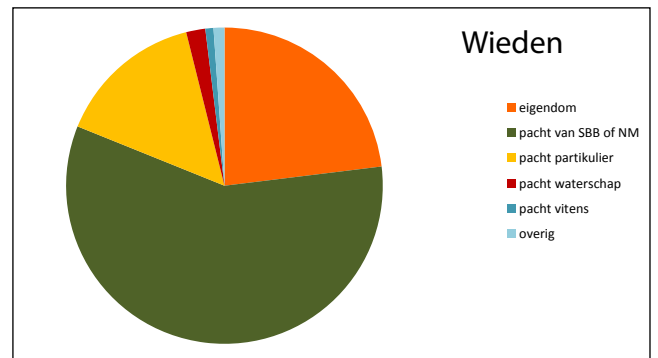

Figuur 2: Verdeling van de bedrijfsomvang (op de verticale as staat het percentage).

De aanwezigheid van veel verschillende rietbedrijven in het gebied wordt als een voordeel gezien. Doordat iedereen (binnen de kaders van de pachtafspraken) eigen methoden en tijdstippen voor het beheer kiest, ontstaat een grotere ecologische verscheidenheid binnen het gebied. Ander voordeel van een groot aantal beheerders is dat de vele 'nevenberoepers' financieel niet helemaal afhankelijk zijn van de rietteelt. Daardoor blijven de bedrijven dit werk vaak toch doen, hoewel het werk per uur gerekend gezien feitelijk weinig oplevert.

Afhankelijk van pachtbeleid terreinbeheerders

Van al het beheerde rietland in het gebied is 16% in eigendom van de riettelers zelf en wordt 82% gepacht. Rietland in eigendom ligt voor 90% in de Wieden. Voor gepacht land in de Wieden komen reguliere pacht en éénmalige pacht het meest voor. In de Weerribben heeft driekwart van de bedrijven reguliere pachtcontracten (zesjarige pacht met verlengingsrecht). Daarnaast komt hier vooral éénjarige pacht voor. Vaak is in de gevoerde gesprekken het belang van lange(re) pachtcontracten genoemd. Op éénjarige en éénmalige pachtcontracten kan een bedrijf niet investeren. Ook kan met dergelijke korte contracten geen beheersubsidie door de pachter zelf worden aangevraagd. De pachtvorm heeft dus een directe relatie met de gebruiks zekerheid en de financiële duurzaamheid.

Figuur 3: Eigendoms- en pachtsituatie

Wel afzet van riet, maar niet van restmateriaal

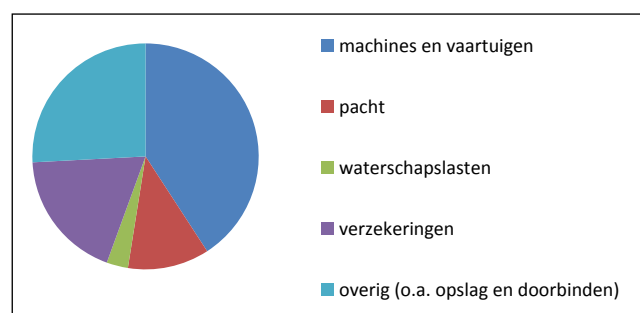
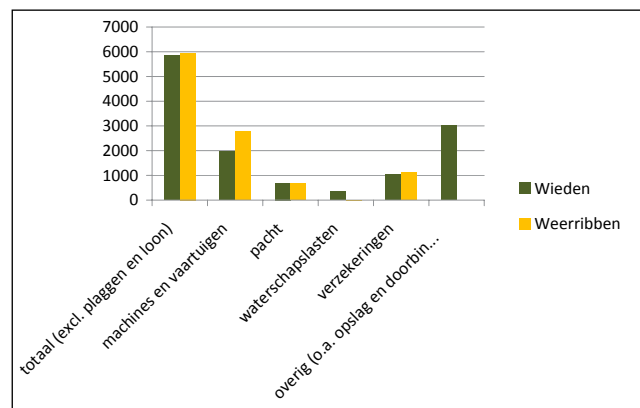
Driekwart van de bedrijven levert het gemaaid riet aan de riethandel; 15% levert het riet direct aan een rietdekker. De overige 10% van de bedrijven doet beide. Het restmateriaal wordt op bijna 80% van de bedrijven verbrand. Slechts 5% van de bedrijven voert al het restmateriaal af. De overige bedrijven combineren verbranden met composteren, afvoeren of gebruik als strooisel in stallen. Bekend is dat één bedrijf rietafval gebruikt voor de verwarming van de eigen woning.

Slechts een zeer beperkt deel van de geïnterviewden blijkt echt enthousiast over de mogelijkheden rietafval in te zetten als biomassa. Vooral het verzamelen van het restmateriaal wordt heel vaak als nadeel genoemd: het kost veel tijd en rijbewegingen om al het restmateriaal te verzamelen en af te voeren naar een plek aan de rand van het gebied waar het kan worden opgehaald. Vrijwel alle geïnterviewden vragen zich af of al het gesleep met het restmateriaal (denk bijv. aan de uitstoot door alle transport) milieutechnisch wel een voordeel heeft boven het verbranden van het afval in het open veld. Bovendien zou het veel vaker heen en weer rijden met trekkers en dumpers de bodem verdichten. Anderzijds is regelmatig opgemerkt dat de logistiek vanzelf komt zodra er echt een markt ontstaat voor biomassa.

Hoge bedrijfskosten, lage investeringen

Alle rietbedrijven maken bedrijfskosten om hun werk te kunnen doen, en sommige bedrijven doen daarnaast ook investeringen. De gemiddelde bedrijfskosten van de rietbedrijven in Wieden en Weerribben bedragen ca. € 6.000,- per bedrijf per jaar (ca. € 400,- per ha per jaar). Er zijn geen grote verschillen tussen de gebieden, maar de kosten per ha liggen in de Weerribben wel iets lager dan in de Wieden.

De grootste kostenposten zijn loon (werknemers), onderhoud machines en boten, brandstof en verzekeringen. De kosten van pacht en waterschapslasten zijn relatief laag.

Figuur 4: Onkosten rietbedrijven in Weerribben en Wieden
Boven: op de verticale as onkosten per bedrijf.

De afgelopen vijf jaar heeft ongeveer driekwart van de rietbedrijven geïnvesteerd. Bedrijven die dat niet hebben gedaan, vinden nieuwe investeringen niet nodig, hebben er geen geld voor (over) of vinden de toekomst te onzeker. De niet-investeerders zijn vooral de wat oudere bedrijfsvoerden (59 jaar oud: de wel-investeerders zijn gemiddeld 49 jaar) met de kleinere bedrijven (7,6 ha tegenover 15,4 ha van de wel-investeerders). Ook hebben zij de niet investerende bedrijven minder vaak een opvolger.

Verbranden restmateriaal in de Weerribben

De rietelers die ook investeringsbedragen hebben ingevuld, investeren samen per jaar ca. € 450.000,- (incl. afplaggen, dat door sommige bedrijven onder bedrijfskosten is opgevoerd). Gemiddeld komt dit neer op ca. € 4.700,- per bedrijf ofwel ca. € 345,- per ha. Wieden en Weerribben ontlopen elkaar hierbij niet veel: in de Weerribben is de investering per bedrijf iets hoger, in de Wieden de investering per ha.

Afplaggen van rietland

De investeringen bestaan uit een klein aantal hele hoge investeringen (bijv. de bouw van een werkschuur of afplaggen van rietland) en uit een groot aantal kleinere investeringen die op veel bedrijven worden gedaan (bijv. investeringen in machines en vaartuigen). Deze laatste post is voor alle investerende bedrijven samen het grootst: meer dan € 280.000,- per jaar. Voor werkschuren en afplaggen wordt jaarlijks € 170.000,- per jaar geïnvesteerd.

De bedrijven die de afgelopen vijf jaar relatief veel hebben geïnvesteerd (naar eigen opgave meer dan 20% van het jaarinkomen uit riet), zijn de grotere bedrijven (gemiddeld 19 ha) met gemiddeld iets jongere bedrijfshoofden. Het gaat meestal om bedrijven waar de opvolging nog niet aan de orde ofwel goed geregeld is, en om bedrijven die een relatief groot deel van het (gezins)inkomen uit de rietteelt halen. Gemiddeld investeren deze bedrijven € 8.500,- per bedrijf per jaar (ofwel € 400,- per ha per jaar). In de Weerribben worden twee maal zo vaak grote investeringen gedaan dan in de Wieden.

Het zijn vooral de hoofdberoepers die investeren, en zij geven aan dat zij dat konden doen dankzij beheerregelingen zoals de Rietimpuls. Zonder de beheervergoedingen kan investeren bijna niet uit. Ook wordt benadrukt dat er (veel) te weinig wordt geïnvesteerd in afplaggen. Dat is duur (al snel duizenden euro's per ha), maar afplaggen is cruciaal voor het behoud van de productiviteit van de kragge.

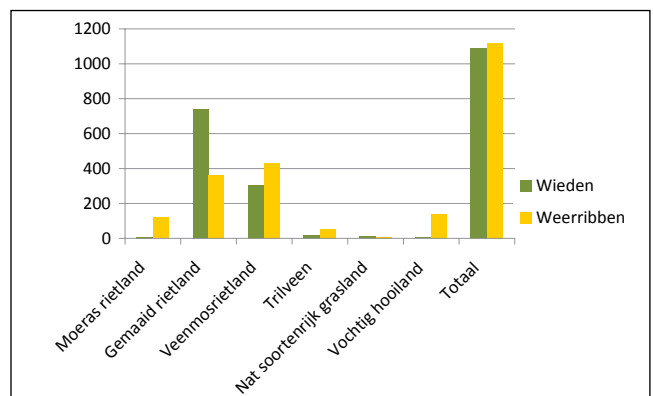
Weinig fulltime rietelers, veel neveninkomsten

Het rietinkomen komt op 60% van de bedrijven uit de verkoop van riet en op 40% van de bedrijven (deels) uit het verzilveren van arbeid via de beheervergoedingen. Zowel in de Weerribben als de Wieden wordt op grote schaal deelgenomen aan beheerregelingen: aan de Rietimpuls doet 87% van de bedrijven mee (in de Weerribben 96%), aan SN of SNL neemt 55% van de bedrijven deel en aan de regeling zomermaaien neemt 44% van de bedrijven deel (in de Weerribben 55%).

Ruim 1/3 deel van de rietbedrijven snijdt uitsluitend productieriet: minder dan 10% van de bedrijven snijdt louter natuurriet. De helft van alle bedrijven geeft de voorkeur aan een combinatie van productieriet en natuurriet. Als reden daarvoor is gegeven dat de vergoeding voor de verschillende pakketten natuurriet weliswaar hoger zijn, maar dat er onzekerheid is over het blijven voortbestaan van deze subsidies. Gemaaid rietland levert meer product en dus meer financiële zekerheid op.

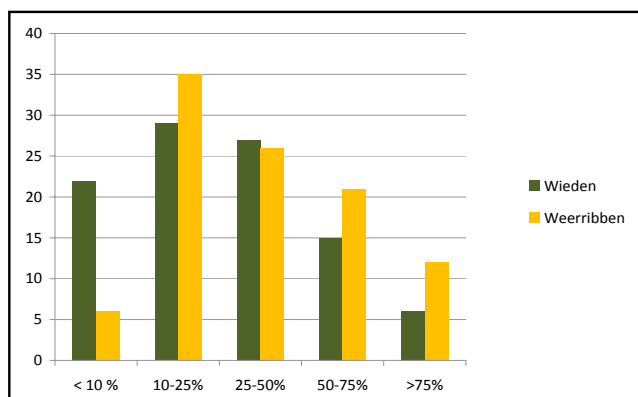
In Figuur 5 is aangegeven voor welke beheerpakketten in 2010 een beheervergoeding uit de Rietimpuls is aangevraagd. In dat jaar zijn in totaal 317 aanvragen ingediend, verdeeld over 290 bedrijven. Een deel van de bedrijven heeft echter binnen één aanvraag meerdere deelaanvragen gedaan (voor pachtland en voor eigen land).

In de Wieden (197 aanvragen) werd in 2010 voor ca. 1100 ha rietland een beheervergoeding afgegeven: twee keer zo vaak voor gemaaid rietland als voor veenmosrietland. In de Weerribben (ca. 1100 ha over 120 aanvragen) is iets vaker een beheervergoeding aangevraagd voor veenmosrietland dan voor gemaaid rietland. In de Weerribben werden in 2010 vaker dan in de Wieden ook nog andere natuurlandpakketten aangevraagd (moerasrietland, trilveen en vochtig hooiland).

Figuur 5: Oppervlakten aanvragen Rietimpuls 2010

De bedrijven die een voorkeur hebben voor gemaaid riet, onderscheiden zich nauwelijks door hun leeftijd van de andere bedrijven. Wel onderscheiden zij zich in bedrijfsoppervlakte: ze zijn doorgaans wat kleiner dan gemiddeld (68% is kleiner dan 10 ha). Ook nemen deze bedrijven minder vaak deel aan de beheerregelingen, en als ze dit doen, hebben ze minder vaak gekozen voor pluspakketten. De bedrijven met een voorkeur voor natuurriet onderscheiden zich niet in leeftijd, wel in oppervlakte (gemiddeld 7 ha, met 80% van de bedrijven kleiner dan 10 ha). De deelname aan pluspakketten en zomermaaien is bij deze bedrijven met 60% relatief hoog.

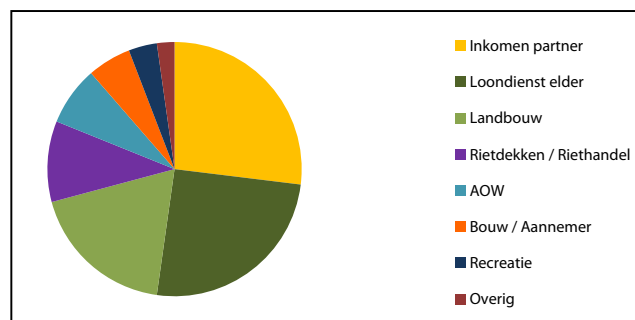

Figuur 6: Inkomensaandeel uit rietteelt

Volgens de ingevulde enquêtes wordt gemiddeld 1135 uur per bedrijf in het riet gewerkt ofwel 65 uur per ha rietland. In de Weerribben is dat gemiddeld 75 uur per ha en in de Wieden gemiddeld 55 uur. Het gemiddeld aantal gewerkte uren per ha komt overeen met de bevindingen in het kader van de AVRN-toekomstvisie "Natuurlijk Rietsnijden!" uit 2006. Toen hebben 12 bedrijven heel nauwgezet een jaar lang al hun uren en kosten bijgehouden. Volgens de enquête van 2011 houdt slechts 20% van de rietbedrijven een urenregistratie bij. Bedrijfshoofden die uren bijhouden zijn verhoudingsgewijs jonger dan de ge-

middelde leeftijd van bedrijfshoofden (68% is jonger dan 50 jaar), hebben een bovengemiddelde bedrijfsoppervlakte (18 ha) en zijn vaker onderdeel van een meermansbedrijf.

Ondanks de (substantiële) inkomensstijging door de Rietimpuls (zie verderop), bedraagt het aandeel van het rietinkomen in het totale gezinsinkomen gemiddeld toch nog slechts 31%. In de Weerribben ligt dit aandeel iets hoger (37%) dan in de Wieden (29%). Anders bekeken: op 25% van de bedrijven komt meer dan de helft van het (gezins)inkomen uit het riet.

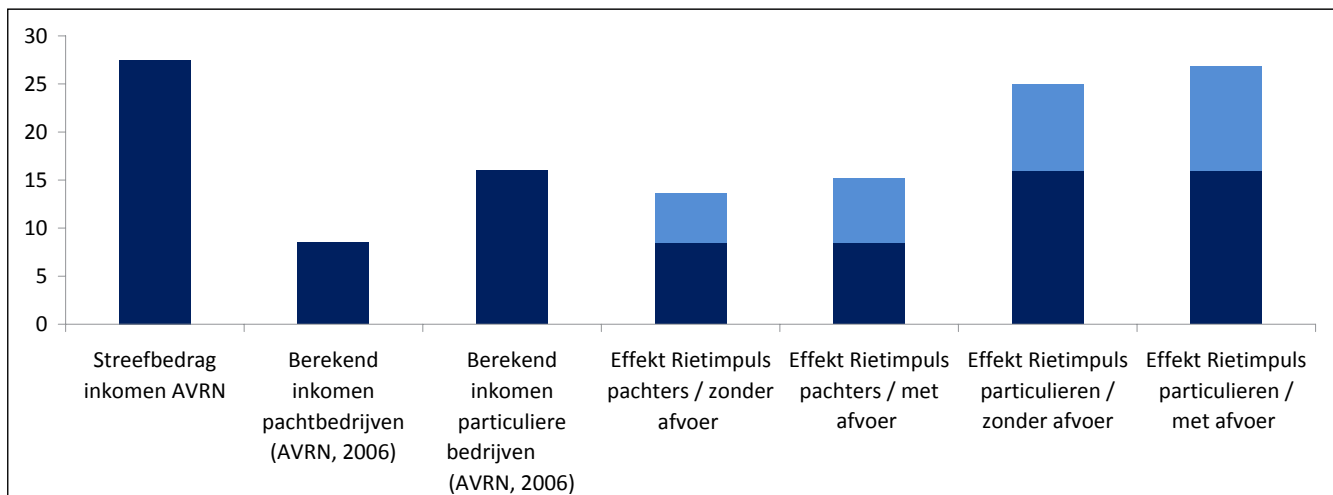
Figuur 7: Andere inkomsten van rietbedrijven

In de Weerribben ligt dit percentage opnieuw hoger (33%) dan in de Wieden (21%). Op slechts 8% van de bedrijven komt meer dan 75% van het (gezins) inkomen uit het riet. Veel bedrijven hebben daarom ook neveninkomsten. Niet zelden hebben de rietsnijders een partner met een hele of gedeeltelijke baan buitenshuis. Een deel van de rietsnijders is (een deel van het jaar) in loondienst bij een ander bedrijf. Vaak is dat in de bouw of de aannemerij. Anderen hebben andere inkomsten uit landbouw of recreatie. Rietsnijders ouder dan 65 jaar hebben AOW. In figuur 6 is aangegeven welk deel van het inkomen afkomstig is uit het riet.

Doorkammen van het losse riet

Figuur 8: Inkomenseffecten Rietimpuls (op de verticale as staat het jaarinkomen in duizenden euro's)

Beheervergoedingen essentieel

Uit de enquêtes en de interviews komt duidelijk naar voren dat beheervergoedingen essentieel zijn voor het beheer, en dat met name de Rietimpuls een echte impuls aan de bedrijfstak heeft gegeven. Veel bedrijven hebben de betalingen uit de Rietimpuls gebruikt om nieuwe machines te kopen (vervanging, maar ook aanschaf machines speciaal voor het zomermaaien). Daarnaast is er extra geïnvesteerd in het afplaggen van rietland. Ook heeft de Rietimpuls het makkelijker gemaakt arbeid in te huren en daarmee de eigen arbeid te verlichten en/of extra oppervlakte te beheren.

De Rietimpuls heeft de financiële situatie van de riet-telers verbeterd: aan de Rietimpuls konden immers meer riettelers en meer rietland (bijv. ook particulier land) deelnemen dan aan voorgaande regelingen. Daarnaast kent de Rietimpuls voor een aantal beheertypen een hogere vergoeding, en tevens een vergoeding voor de afvoer van restmateriaal (€ 142,- per ha) en voor varend beheer (€ 210,- per ha in 2009 en 2010). Uitgaande van het in 2006 bepaalde gemiddelde inkomen uit de rietteelt (AVRN-toekomstvisie "Natuurlijk Rietsnijden!"), is op basis van de enquêtegegevens berekend dat de Rietimpuls het gemiddelde uurloon met 50 tot 75% heeft verhoogd.

Interessant is dan ook te weten hoe bedrijven zouden reageren op het beëindigen van de Rietimpuls. Van de bedrijfshoofden geeft 17% aan na beëindiging van deze regeling helemaal met rietsnijden te stoppen (in de Weerribben 28% en in de Wieden 11%).

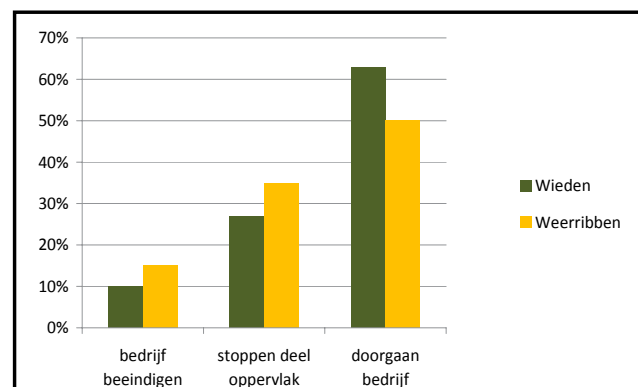
Daarnaast geeft 36% van de bedrijven aan te zullen stoppen met de 'slechtere' stukken rietland (weinig rietopbrengst en/of lastige productie omstandigheden). Als deze percelen niet meer worden beheerd, gaan zij snel verloren voor de rietteelt en ook voor de

biodiversiteit van het gebied is het niet beheren van dergelijke percelen nadelig. Juist deze percelen zijn ecologisch zeer waardevol.

Het aantal bedrijven waar zou worden gestopt met het beheer van een deel van de oppervlakte, is in de Weerribben wat groter dan in de Wieden. Uiteindelijk gaat dus nog niet de helft van de bedrijven op de oude voet verder met de rietteelt. In de Weerribben is dit maar 30%, in de Wieden 56%.

De bedrijven die stoppen als de Rietimpuls geen adequate opvolging krijgt, zijn de bedrijven met wat oudere bedrijfshoofden (gemiddeld 54 jaar), met een relatief geringe bedrijfsomvang (gemiddeld 7 ha) en een relatief ongunstige opvolgings situatie: twee van de drie bedrijven hebben (nog) geen opvolging geregeld.

In de gesprekken werd benadrukt dat de bedrijven die wel doorgaan met rietsnijden, dat doen omdat zij niet echt een andere keuze hebben: de machines staan er toch, men is gewend het rietland in te gaan, men vindt het op zich mooi werk en een paar duizend euro aan het eind van het rietseizoen maken toch een belangrijk verschil in het gezinsinkomen.

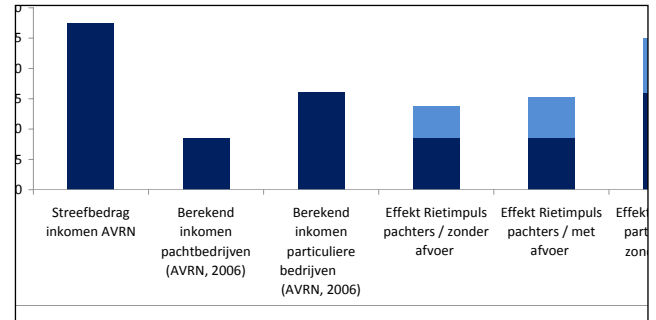
Figuur 9: Effect beëindiging Rietimpuls op de continuïteit van de rietbedrijven

Opvolging zorgelijk, toekomstbeeld positief

Ongeveer 60% van de bedrijfshoofden noemt het eigen bedrijf levensvatbaar. Opvallend is dat onder de bedrijven met een opvolger (35%) een lager percentage het bedrijf levensvatbaar acht (40% tegenover 60% gemiddeld). Ruim een derde deel van de bedrijven noemt hiervoor als reden dat er voldoende inkomen is uit het eigen bedrijf (in de Weerribben meer dan in de Wieden). Daarnaast noemt 55% als reden voor de levensvatbaarheid dat er voldoende inkomen is van buiten het bedrijf. Hieruit blijkt dat de levensvatbaarheid maar ten dele wordt bepaald door de inkomsten uit het riet. Toch ziet twee derde deel van de bedrijven kansen om de levensvatbaarheid te verbeteren. De daarbij genoemde ideeën zijn weergegeven in figuur 10.

De riettelers uit de Wieden en de Weerribben denken hun bedrijf nog gemiddeld 25 jaar voort te zetten. In combinatie met de gemiddelde leeftijd (51 jaar) betekent dit dat de AOW-leeftijd geen reden tot stoppen is. Dit klopt ook met de huidige situatie: 10% van de bedrijfshoofden is ook nu ouder dan 65 jaar. Het uitoefenen van het beroep blijkt ook sterk te zijn ingegeven door andere factoren dan inkomen: veelvuldig genoemde motieven zijn: familietraditie (vader-op-zoon), mooi werk in een mooi landschap en binding met het gebied en het ambacht.

Hoewel veel bedrijven zich dus levensvatbaar achten, is op slechts 23% van de bedrijven de opvolging geregeld. In de Weerribben is dat wat vaker (31%) het geval dan in de Wieden (20%). Op een derde deel van de bedrijven is opvolging nog niet aan de orde. Op de bedrijven waar opvolging wel aan de orde is, is dat op 35% van de bedrijven geregeld (44% in de Weerribben en 31% in de Wieden).

Figuur 10: Mogelijkheden verbetering levensvatbaarheid

Volgens de geïnterviewden is de opvolgingssituatie inderdaad zorgelijk: het harde werk en de lage verdiensten zijn voor jongeren weinig aantrekkelijk. Er gaan dan ook steeds minder kinderen mee het riet in, waardoor de binding met het vak afneemt. Sommigen verwachten dat binnen 10 à 15 jaar een hele generatie afscheid gaat nemen van het riet, al kunnen beheervergoedingen dit proces vertragen.

Weinig samenwerking

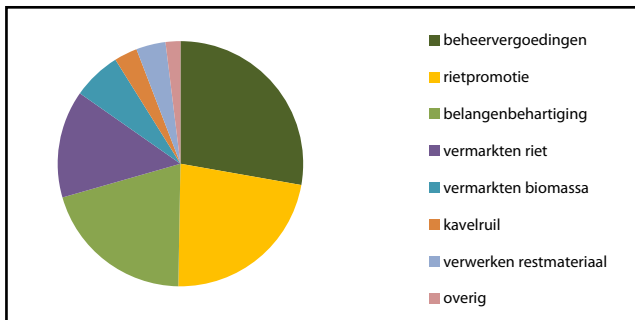
Er is gevraagd naar de mogelijkheden van samenwerking op bedrijfsniveau en voor de rietsector als geheel. De meeste bedrijven zien veel in samenwerking door lid te zijn van één van de drie rietverenigingen in het gebied (78% van de respondenten is daar ook lid van). In de Weerribben is het lidmaatschap nog wat populairder dan in de Wieden. Als belangrijkste redenen voor het lidmaatschap worden genoemd: de gezamenlijke belangenbehartiging, informatie uitwisseling en het 'samen sterker staan'.

De meeste riettelers zien geen meerwaarde in samenwerking door samen werk uit te voeren. Slechts een enkeling werkt samen met een ander klein bedrijf. Samenwerking bij het inkopen en/of gebruiken van machines scoort slecht, omdat iedereen

Transport van riet in de Weerribben

dezelfde machine op het zelfde moment hard nodig heeft (ook omdat de riettelers niet alleen te maken hebben met het weer maar ook met een einddatum voor de rietooft). Ook samenwerking bij het oplossen van het afvalprobleem werd vaak genoemd, maar ook dan in de zin van samen optrekken en samen afspraken maken met terreinbeheerders en overheden (en niet zo zeer in het bij elkaar brengen van afval en samen zorgen voor afvoer of verwerking).

Figuur 11: Genoemde thema's voor samenwerking

Uit de gesprekken kwamen nog wat andere mogelijkheden voor samenwerking aan de orde die kansrijker zouden kunnen zijn: aanschaf van bokken of pontons, kranen en ander groot materieel dat duur is en dat niet door alle bedrijven op het zelfde moment gebruikt moet worden. Daarnaast werd regelmatig genoemd een samenwerking om het werk in de 'rustgebieden' bijtijds af te krijgen. Het gaat dan om kleinschalige onderlinge initiatieven.

Een zeer beperkt aantal mensen voelt wel voor samenwerking bij het (door) ontwikkelen van machines: door daarvoor samen financiën bij elkaar te

brengen en eventueel samen (mede)financiering aan te vragen, kunnen in kortere tijd en tegen lagere kosten efficiëntere en/of makkelijker werkende machines ontwikkeld worden.

Bij het onderwerp innovatie is door de geïnterviewden – vooral in de Wieden – vaak het gebruik van efficiëntere (doorgaans ook grotere) machines genoemd, en dan met name de machines op rupsbanden. Er bleken twee duidelijk verschillende opvattingen te bestaan over machines op rupsbanden. Een deel van de bedrijven heeft al geïnvesteerd of wil graag investeren in machines op rupsbanden en ziet daar voor de natuur en met name voor de bodem geen bezwaren tegen. Anderen wijzen echter expliciet op de grote nadelen die rupsbanden voor de bodem, de natuur en de rietopbrengst zouden hebben: met name op kleinere percelen waar veel moet worden gedraaid, zou veel verdichting en insporing optreden. Geïnterviewden in de Weerribben zien weinig in rupsvoertuigen; zij schatten in dat deze in hooguit 10% van dit gebied kunnen worden ingezet.

Een andere genoemde mogelijkheid voor innovatie is het ontwikkelen van machines die een deel van de arbeid kunnen overnemen (mechanisatie). Goed voorbeeld van mechanisatie in de rietsector de machine die riet kan doorbinden, en waarmee in korte tijd veel werk kan worden verzet. Een deel van de geïnterviewden ziet dat als voordeel, maar een ander deel vindt de kosten voor de (huur van de) machine niet opwegen tegen het voordeel in arbeidstijd. Door het werk zelf uit te voeren wordt de arbeid ook over een langer deel van het jaar gespreid.

De innovatie in het gebied is kleinschalig en weinig georganiseerd

Geen scholing, wel rietpromotie

Er blijkt maar weinig behoefte te zijn aan scholing onder de riettelers: slechts 20% van de bedrijfshoofden toont hiervoor interesse. De belangstelling is in de Weerribben (30%) tweemaal zo groot als in de Wieden (15%). Als scholingsonderwerpen worden genoemd: natuurbeheer, biomassa, bedrijfsvoering en bedrijfsboekhouding. Dat er weinig animo is voor scholing heeft er waarschijnlijk mee te maken dat het vak van rietteler is geleerd in de praktijk. Veel riettelers, vooral de oudere, vinden dat zij voldoende weten van het vak en van de omgeving waarin zij dat vak uitoefenen.

Ook wordt aangegeven dat scholing doorgaans niet zal leiden tot extra inkomsten of andere voordelen: het kost alleen maar tijd. Vaak wordt door de geïnterviewden de opleiding tot erkend natuurbeheerder als voorbeeld genoemd: deze opleiding is als zwaar (veel werk, ook thuis) maar zeer interessant ervaren.

Verschillen tussen Weerribben en Wieden

Er zijn uiteraard verschillen tussen de Weerribben en de Wieden, maar die zijn maar enkele malen echt opmerkelijk.

De bedrijven in de Wieden zijn wat kleiner dan in de Weerribben, de bedrijfshoofden zijn wat ouder, de opvolgingssituatie is wat slechter en de pachtsituatie wat gevarieerder (met meer éénjarige en éénmalige pacht).

De bedrijven in de Weerribben verdienen een groter deel van hun inkomen in het riet, maken meer gebruik van beheerregelingen (en ook vaker van pluspakketten) en geven vaker aan te zullen stoppen als de beheerregelingen zouden worden beëindigd.

De bedrijven in de Wieden hebben minder animo voor samenwerking en scholing, maar juist meer belangstelling voor perceelsruil.

Het certificaat levert echter geen voordeel op in de zin van vaker werk of een iets hogere vergoeding van een terreinbeheerder krijgen, of het sneller in aanmerking komen voor extra pachtgrond.

Bijna iedereen (92%) is overtuigd van het nut van een betere rietpromotie. Volgens de respondenten kunnen hierbij de volgende argumenten worden gebruikt: de goede rietkwaliteit, de hoge natuurwaarden en landschappelijke waarde van het rietland, behoud van een oud ambacht, de instandhouding van een aantrekkelijk landschap, en een goede prijskwaliteitverhouding. Uit de interviews kwam naar voren dat er al behoorlijk wat gebeurt aan rietpromotie, in de Wieden meer dan in de Weerribben. Dat gebeurt niet alleen door de rietverenigingen, maar bijvoorbeeld ook door de Bond van Riet- en Strodek-kers. Promotie van binnenlands riet wordt van groot belang geacht om de (concurrentie) positie ten opzichte van (goedkoop) buitenlands riet te versterken.

Conclusies uit de verkenning van de rietsector

De rietsector in Noordwest-Overijssel kenmerkt zich door een grote verscheidenheid aan kleinschalige bedrijven, die vrijwel allemaal nevenkomsten (noodig) hebben. Door de aanwezigheid van een groot aantal bedrijven is de kans op continuïteit van het beheer groter dan met een beperkt aantal grote bedrijven. Als een klein bedrijf stopt, ligt immers niet in eens het beheer van een grote oppervlakte rietland stil. Door de grote variatie in het beheer is bovendien de ecologische diversiteit in het gebied groter. Binnen de randvoorwaarden van de pachtcontracten en beheerregelingen voert elk bedrijf het beheer toch op eigen wijze uit.

Zwakke kant van het grote aantal bedrijven zijn echter de geringere efficiëntie van het beheer, de geringe rentabiliteit van investeringen en de geringe neiging van verpachters en overheden om in hun beleid serieus rekening te houden met de bedrijfsmatige aspecten van de sector. Er zijn relatief dan ook veel oudere bedrijfshoofden werkzaam in het gebied, en nog maar weinig jonge mensen beginnen aan het beroep van rietteler. De vanzelfsprekendheid van het werken in familieverband is aan het verdwijnen, en veel riettelers ontraden hun kinderen zelfs te kiezen voor het beroep rietteler dat al generaties lang door de familie wordt uitgeoefend: de onzekerheid voor de toekomst is te groot geworden. De overgebleven bedrijven hebben te maken met hoge kosten, waardoor er weinig wordt geïnvesteerd en de inhuur van extra arbeid vaak niet uit kan.

Er is de afgelopen jaren door bijna 90% van de bedrijven in Weerribben en Wieden deelgenomen aan de verschillende beheerregelingen, zoals de Rietimpuls, SN/SNL en de Regeling Zomermaaien. De meeste geïnterviewden geven aan dat adequate en duurzame beheervergoedingen essentieel zijn voor de duurzaamheid van de sector en dat met name de betalingen uit de Rietimpuls een echte impuls hebben gegeven aan de bedrijfsvoering.

Velen hebben de Rietimpuls gebruikt om nieuwe machines te kopen, om beter voorbereid te zijn op de toekomst. Ook heeft de Rietimpuls het makkelijker gemaakt om arbeid in te huren en daarmee de eigen arbeid te verlichten en/of extra oppervlakte rietland te beheren.

Er bestaan dan ook grote zorgen over de onzekere toekomst van de beheervergoedingen, in ieder geval in de Weerribben. Bovendien ontbreken in het hele Nationaal Park passende vergoedingen voor de afvoer van restmateriaal en voor de extra kosten van varend beheer. Zeer zorgelijk in dit verband is dat slechts 40% van de bedrijven op dezelfde voet doorgaat als de beheervergoedingen verdwijnen: een deel stopt helemaal, een deel staakt het beheer van de minst rendabele stukken. Daardoor komen juist ecologisch zeer waardevolle percelen, zoals veenmosrietlanden, in gevaar. Het beheer van deze percelen is cruciaal voor het realiseren van de Natura 2000-doelen.

Natuurherstel: nieuwe trekgraten in het gebied bij de Spinnepkopmolen

Naast de beheervergoedingen wordt het pachtbeleid van de terreinbeheerders, en met name de gronduitgifte, gezien als cruciaal voor een levensvatbare rietsector. De riettelers zouden het gronduitgiftebeleid in het Nationaal Park graag meer in overleg tussen terreinbeheerders en rietverenigingen vaststellen en het beleid meer willen richten op meerjarige contracten en jonge ondernemers.

Zoals de Regeling Rietimpuls de afgelopen jaren investeringen in het gebied heeft aangewakkerd, zo zou het naar de mening van de sector ook goed zijn gerichte investeringssubsidies voor opknapwerk van rietland in ere te herstellen. Ook zou het goed zijn de rietbedrijven een rol te geven in grote natuurherstelprojecten en om een innovatiefonds voor de rietteelt in te stellen. Er moeten mogelijkheden voor bedrijven zijn om zich te kunnen blijven ontwikkelen: alleen met de opbrengst uit het gemaaide riet is investeren en groeien voor veruit de meeste bedrijven onmogelijk.

Is er een toekomst voor de rietsector in Nationaal Park Weerribben - Wieden?

Het antwoord op de centrale vraag in de sectorverkenning of de rietteelt in Nationaal Park Weerribben - Wieden nog een toekomst heeft, luidt dus:

“Ja, maar op voorwaarde dat alle betrokken partijen (de sector zelf, de overheid, de terreinbeheerders) zich blijven inspannen om de duurzaamheid van de sector te verbeteren.”

Hopelijk geven de resultaten uit deze brancheverkenning handvatten in dit proces.

Recreëren in de Weerribben: de tweede doelstelling van het Nationaal Park

COLOFON

Deze brochure is opgesteld in het kader van de Regeling Rietimpuls.

Opdrachtgever voor de brancheverkenning van de rietsector in Nationaal Park Weerribben - Wieden en het opstellen van deze brochure, is de projectgroep Rietimpuls Nationaal Park Weerribben - Wieden. In deze projectgroep zijn vertegenwoordigd: de drie rietverenigingen uit het gebied, Natuurmonumenten, Staatbosbeheer, Gemeente Steenwijkerland, Provincie Overijssel en Waterschap Reest & Wieden.

Opdrachtnemers waren Paul Terwan onderzoek & advies en buro Natuur + Water (Nicolien van der Fluit) . Voor het achterliggende onderzoeksrapport (*Een verkenning van de rietsector in Nationaal Park Weerribben - Wieden*) wordt verwezen naar de drie rietverenigingen.

Een digitale versie van het rapport en deze brochure zijn te downloaden van de websites van Gemeente Steenwijkerland, Provincie Overijssel, AVRN en van www.paulterwan.nl en www.buronatuurpluswater.nl.

Foto's: Paul Terwan (pagina 4 en 11), Nationaal Park Weerribben - Wieden (overige foto's).
Vormgeving en opmaak: Bizzy Bee | www.bizzybee.nl

Februari 2012

